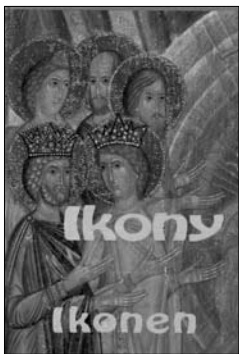
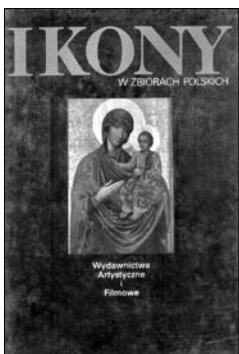

їздив на конференції, кілька разів навіть бував у Львові (хоча це було для нього нелегко).

Р. Біскупський ніколи не вдавався до таких поширених хизувань на модну останнім часом тему ікони (така назагал досить популярна постава несумісна з самим його еством), а вдумливо й зосереджено викладав те, в чому був переконаний. Іншою його перевагою було те, що він тривалий час глибоко контактував з пам'ятками. Умів їх „побачити“ й розпізнати одразу. Зрештою, працював не тільки над іконами. У його доробку також не менш цінні, може, скромніші з жанрового огляду статті, про давню станкову графіку та книжкову гравюру й мініатюру. Зокрема, Р. Біскупському поталанило ідентифікувати іконографічні зразки ілюстрацій першого українського друкованого Євангелія (Львів, 1636). До широти інтересів, зрештою, спонукала сама збірка — гравюри, рукописи, стародруки, різьблення, не залишав поза увагою й маргінальні записи на рукописах і стародруках. Усе це теж визріло з колекції музею. Зрештою, чимала (й назагал маловідома) сяноцька збірка рукописів та стародруків також була під його опікою, проте до

Перша сторінка суперобкладинки альбому „Ікони у збірках Історичного музею в Сяноку”. Варшава, 1991 р.

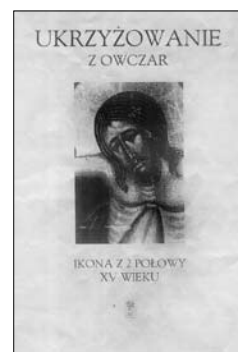

Перша сторінка суперобкладинки альбому „Ікони у польських збірках”. Варшава, 1991 р.

цих матеріалів він як дослідник вдавався рідше. Однак опублікував невелику студію про один із раритетів музею — рідкісне для цих теренів (й теперішніх збірок Польщі) ілюстроване Євангеліє другої половини XVI ст.

Коли ж історична ситуація у багатьох її вимірах змінилася докорінно і врешті „стало можна“ знач-

но більше, то одну з, мабуть, найважливіших у його доробку статей Р. Біскупський присвятив самобутнім темам української релігійної іконографії на прикладі пам'яток перемишльської школи. Це яскраво підтверджує те, що він глибоко й проникливо сприймав цю культуру і як справді оригінальне й самостійне явище, як, зрештою, тонко був здатний її відчутти. Стосовно пізніх монографічних публікацій про окремі найстарші ікони Сяноцького історичного музею, то у літературі вони так само виявилися безпрецедентними. Останнім завершеним його текстом виявилось чет-

Титульна сторінка альбому „Розп'яття з Овчарів. Ікона з другої половини XV століття”. Сянок, 2000 р.

верте в серії дослідження про храмову ікону святої Параскеви Тирновської кінця XV ст. з церкви в Усті-Руському. На нашу пропозицію Біскупський радо дав для публікації в Україні статтю про ікони Нерукотворного образу з його історією (в Україні, як і загалом поза Польщею, якщо не враховувати каталогу виставки ікон сяноцької збірки у Музеї релігійного мистецтва в Уден у Голландії 1991 р., ніколи не видавався). Втім, як багато представників давнішої школи, писав мало й здебільшого невеликі статті. Дві книжки, які видав учений, — це альбоми ікон у Польщі та збірка Історичного музею у Сяноку. Науковий доробок Р. Біскупського не великий. Однак спадщина сяноцького дослідника давнього українського мистецтва належить до того, що в найістотнішому його вимірі не втрачає ваги. Заслугує на увагу поява цього доробку в середовищі, зовсім для цього „не призначеного“, радше навпаки. Напевне, годі шукати переконливіших доказів, що „провінція“ — явище не територіальне, а насамперед винятково внутрішнє...

Р. Біскупський ніколи не вчив, але мав природний, наполегливою працею розвинутий рідкісний дар, від якого не можна було не переймати досвіду... На життєвих шляхах такі особистості належать до тих, ким дорожимо найбільше, хто не покидає нас ніколи.

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

ЦЕРКВА ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В МОРШИНІ

Про початки церкви в селі Моршин (тепер — м-ко Моршин) не збереглося архівних даних. Ще в середині XVII ст. тут не було церкви, бо в податковому реєстрі Перемишльської землі за 1651 р. згадано лише церкву в с. Довгому¹. Ймовірно, вона постала на початку XVIII ст. Про це може свід-

чити антимінс перемишльського єпископа Єроніма Устрицького (1715—1745), розміщений на бічному вівтарі у пізнішій церкві. В середині XVIII ст. в селі звели нову дерев'яну церкву Покрови Пр. Богородиці. В акті візитації 1773 р., складеної візитатором, тодішнім стрийським деканом

¹ Rejestr poborowy ziemi Przemyskiej z roku 1651.— Rzeszów, 1998.

о. Василем Хлібкевичем, зазначено: „Церква моршинська Покрови Пр. Богородиці. Церква та нова, до неї двері зі замком слюсарським. На великому вівтарі образ Пр. Богородиці, киворій, в якому пушка олов'яна (цинова). На престолі, трьома обрусами покритім, антимінс від ясновельможного Онуфрія [Шумлянського], єпископа перемишльського. Підлоги в церкві немає. По правім боці вівтар св. Томи апостола з антимінсом від ясновельможного Єроніма [Устрицького], перемишльського єпископа. По лівім боці вівтар Введення Пр. Богородиці і Благовіщення Пр. Богородиці, без антимінсу [опущено опис начиння, риз]. Книги. Євангелія, Мшал новий та інший старий, Трефолой, Октоїх, Апостол, Псалтир, Ірмоліой, Тріюді дві, Требників два, два Служебники. Поля до тієї церкви четвертини дві, одна під цвинтарем, друга межує з [полем] Стефана Головіта. Цвинтар огорожений, на ньому дзвіниця з трьома дзвонами. Парафіян 22, катедратику до скарбу пастирського [дають] флоренів 12”². Виходячи з того, що антимінс на головному вівтарі надав єпископ Онуфрій Шумлянський (1746—1762), церква збудована приблизно в середині XVIII ст.

1782 р. Стрийський деканат був переданий з Перемишльської до Львівської єпархії. 1794 р. церкву з Моршина зі всім вистроєм перенесено до с. Довгого, до парафії якого її приєднали наприкінці 1780-х рр. під час регуляції парафіяльної мережі, яку здійснювала австрійська влада. У документі „Специфікація усіх маєтків церкви, який був складений 1809 р. для Галицької фінансової прокуратури,

парох Довгого і Моршина о. Дмитро Щербинський зазначає: „Церква з Моршина до Довгого ціла зі всім перенесена. Помешкання жодного ані інших будинків, які попередніми парохами збудовані, на ґрунті ерекційному немає”³. З приписки, що ґрунти відібрані вже 15 років, може впливати і дата перенесення церкви до с. Довгого.

1817 р., стараннями о. Киріяка Баньковського та коштом дідача Карла фон Зайфа, на місці попередньої збудовано нову дерев'яну церкву (портрет дідача зберігався в церкві до Другої світової війни). Під час візитації Стрийського деканату 1832 р. львівським митрополитом Михайлом Левицьким парох о. К. Баньковський у спеціальному питальнику записав: „Церква в Моршині під титулом Різдва Пр. Богородиці з дерева будована, коштом колятора утримувана, в добрім стані.

Іконостас є. Дзвіниця на чотирьох стовпах з дахом гонтовим”⁴.

Детальний опис церкви зберігся в інвентарі за 1841 р.: „Греко-католицька церква під посвятою Різдва Пр. Богородиці є з ялицевого дерева, збудована на підвалинах з дубового дерева, які на 1 1/2 стоп (стопа = 0,3 м, тобто 45 см) ялицевими дощечками покриті. Сама церква покрита гонтами, 8° довжини (° — австрійський сажень або кляфтер, $8 \times 1,8965 = 15,17$ м) і 3,5° ширини ($3,5 \times 1,8965 = 6,64$ м). Має три малі вежі (верхи) і над кожною металевий хрест. Вхідні двері покриті дубовими дошками з трьома потужними залізними шпугами (завісами) з петлями; два залізні півкола (скоби), в яких є один дерев'яний засув. Бічні двері також з дубових дощок, з трьома залізними завісами (шпугами) і їх петлями, забезпечені подвійним замком. Ще одні двері на хори з дубових дощок на двох залізних завісах і їх петлях, забезпечені дерев'яним засувом, що міститься у двох залізних півколах (скобах). З хорів через

двері можна вийти на вищій ганок (балкон), що розташований на західній стіні і має дубове поруччя. Церква має одинадцять вікон, а саме: два вікна у вівтарі, чотири більші і два менші вікна в наві, два вікна на хорах; чотири вікна в наві і два у вівтарі зсередини забезпечені ґратами (з металевих прутів з відгалуженнями). Захристія довжиною 2° ($2 \times 1,8965 = 3,79$ м) і шириною 1,5° ($1,5 \times 1,8965 = 2,84$ м). Двері зсередини з дубових дощок із двома залізними завісами і їх петлями, без замка. Там є вікно, яке

Загальний вигляд церкви. 1817 р.

має зсередини два пруті ґратів. Долівка у вівтарі і захристії вистелена ялицевими дошками. В наві і бабинці підлога з випаленої цегли. Церква в доброму стані, збудована року Божого 1817, двір якої огорожений штахетами”⁵. Далі поданий опис дзвіниці, вівтарів та іконостасу: „Дзвіниця є на чотирьох стовпах дубових, без шалівки, покрита гонтами і з металевим хрестом. Вівтарі: Головний вівтар з образами Богородиці, Розп'яття, а вище ще третій образ Св. Трійці, в дерев'яній оправі доброї різьбярської роботи і малювання. Перед ним розташований звичайний іконостас з дванадцятьма апостолами і царськими дверима (porta regia), весь мальовничо золото-зелено-блакитно помальований. Праворуч царських дверей вівтар з Благовіщенням Пр. Богородиці, ліворуч — вівтар з св. Апостолом Томою і св. Миколою”⁶.

² Національний музей у Львові ім. А. Шептицького, від. рукописів, Ркл-40, арк. 22.

³ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 159, оп. 9, спр. 2609.

⁴ Там само.— Ф. 201, оп. 1, спр. 1750, арк. 8-а.

⁵ Там само.— Ф. 146, оп. 20, спр. 2111. За допомогу в прочитанні і перекладі пам'ятки автор висловлює вдячність Ярославів Глистоку.

⁶ Там само.

Промовистим у цьому описі є те, що і в новій церкві поставили рідкісний в Україні вітвар св. Апостола Томи. Ймовірно, влаштували його на згадку про стару церкву.

У 1920 р. церкву, пошкоджену під час Першої світової війни, парафіяни відремонтували. Тоді, мабуть, ліквідували балкон на західному фасаді, замінили цегляну підлогу в наві і бабинці на дощату, вставили нові вікна і ошалювали церкву, прикривши підвалини замість гонтового дашка дощатим. Такий стан церкви зафіксований на фотографіях 1930, 1933 рр. та на акварелі Олени Кульчицької 1943 р. Після Другої світової війни церква ще якийсь час діяла як православна, а на початку 1960-х рр. її зачинили. Тоді ж був знищений весь вистрій церкви — іконостас, бічні вітвари та ін., а будівлю вкрили гофрованими листами пластику. У 1980-х рр. в ній планувалося влаштувати краєзнавчий музей, але задум не було здійснено.

1989 р. церкву повернули православній громаді, яка власними силами встановила тимчасовий іконостас із різних ікон, оббила стіни всередині картоном, замінила частину залому нави від півдня, скріпивши його металевими смугами і ліквідувавши кругле вікно в першому заломі. 20 серпня 1990 р. поряд зі старою церквою закладено наріжний камінь під нову муровану православну церкву, який освятив митрополит Іван. Церкву звели у середині 1990-х рр. за проєктом 1990 р., який виконали у львівському „Архпроекті“ Григорій Калінін та Іван Коваленко. Ікони

намалював Ігор Завозін, різьбу виконав Микола Гуменний зі Станкова та Юрій Колодруб з Лисовичів. Після освячення нової мурованої церкви, стара, перетворена громадою на склад непотребу і залишена без догляду, почала нищитись. 20 травня 2003 р. зайнялася стара дзвіниця, але не згоріла дотла, вогонь лише пошкодив дах та стіни будівлі, яку 2009 р. розібрали.

Ще перед Другою світовою війною розпочалося спорудження мурованої церкви в Моршині, яке перервала війна. У 1989 р. греко-католицька громада розпочала відновлення і завершення споруди церкви. Іконостас для неї виготовили в АХТ „Спектр“. Ікони намалював Ігор Завозін, різьбу виконав Микола Гуменний зі Станкова та Юрій Колодруб з Лисовичів під керівництвом Ярослава Марусяка та Романа Сакаля.

Церква розташована в північно-східній околиці міста, на вул. Данила Галицького, на рівній ділянці. На північ від неї розміщена нова мурована церква, а на схід — залишки старого цвинтаря з пам'ятником родини діда Карла

фон Зайфа, — фундатора церкви. Зводили її, ймовірно, за проєктом австрійського окружного архітектора, який врахував побажання мешканців мати триверху будівлю. Це оригінальна тризрубна церква, традиційно орієнтована вітварем на схід. Зведена вона з ялицевих тесаних брусів на дубових підвалинах, покладених на наріжні камені. Вінці зрубів з'єднані між собою замками без залишку з потайним зубом. До майже квадратної у плані нави зі сходу прилягає вужчий гранчастий вітвар, а з заходу — прямокутний бабинць. До північної стіни вітваря прибудована прямокутна ризниця, східна стіна якої продовжує східну стіну вітваря. Кожен зруб увінчаний двозаломним восьмибічним верхом. Стіни церкви шальовані вертикально дошками з націльниками, які у верхній частині під гзимсом (карнизом) прикрашені лиштвою з арковими вирізами. Підвалини церкви покриті невеликим дощатим дашком. Входи в церкву влаштовані у західній та південній стінах бабинця. Всередині простір кожної частини розкритий до верху другого залому з плоским перекриттям. Восьмибічні намети всередині мають крокову конструкцію. Нава відділена від бабинця прямокутною аркою з декоративним елементом на осі. Над бабинцем влаштовані хори на повздовжніх сволах, з виходом на них по сходах у північно-західному куті. Хори відкриті в наву сплюсненою лучковою аркою з декоративним елементом посередині. В західній стіні бабинця на хорах збереглися двері до виходу на балкон. Вітвар відкритий у наву аркою. В північній стіні

Загальний вигляд церкви. З акварелі О. Кульчицької. 1943 р.

встановлені двері в захристію. Усі дверні полотна збереглися з часу побудови церкви з кованими завісами, декоративними цвяхами і ручками посередині.

Рішенням Львівського облвиконкому № 280 від 21 травня 1991 р., № 2058-М церкву взято на облік. На жаль, пам'ятка перебуває в аварійному стані: затікає нава, захристія, прогин зруб у північно-західному куті вітваря та підлога в наві. Моршинська міська влада в листопаді 2009 р. розпочала реставрацію церкви за проєктом і під наглядом архітекторів Сергія Пінковського та Андрія Гайдучика з інституту „Укрзахідпроект-реставрація“. Під час розбирання підлоги була виявлена давня цегляна підлога, описана в інвентарі, вистелена зі спеціальної випаленої цегли, розміром 30×31×7 см. Віднайдені пошкоджені стіни під час Першої світової війни. Роботи тривають, сподіваємось, що пам'ятку буде врятовано.

Василь СЛОБОДЯН